

SEGOB
SECRETARÍA DE GOBERNACIÓN

FONATUR

INPI
INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

2019
AÑO DEL CENTENARIO DEL 27-V
EMILIANO ZAPATA

U TSOLBELT'AANIL UTI'AL U MEYAJIL JÁALK'ABIL, YÁAX TÁANIL
YÉETEL OJÉELTA'AN K'ÁATCHI'IL TI' KAAJO'OB YÉETEL
MÁASEWÁAL KAAJO'OB MAYÁAO'OB, TSELTALO'OB,
CH'OOLO'OB, TSOTSILO'OB YÉETEL ULÁAK'O'OB TI' U
PÉETLU'UMILO'OB CHIAPAS, TABASCO, CAMPECHE, YUCATÁN
YÉETEL QUINTANA ROO, TU YÓOK'OLAL U PATJO'OL MEYAJIL
TSÍIMIN K'ÁAK'

Nojkaajil México, 14 ti' noviembre ti' 2019

SEGOB
SECRETARÍA DE GOBERNACIÓN

FONATUR

INPI
INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

2019
AÑO DEL CAUDILLO DEL SUR
EMILIANO ZAPATA

BA'AX KU TAASIK

I. OKSAJT'AAN	3
II. U CHUUN A'ALMAJT'AANIL	4
III. BA'AXTEN KUN BEETBIL	6
IV. U MEYAJIL K'ÁATCHI'IL	7
1. U CHUUNTUUKULIL BEELINTIKO'OB	7
2. BA'AX KU KAXTIK LE K'ÁATCHI'ILA'	9
3. BA'AX YÓOK'OLAL LE K'ÁATCHI'A'	10
4. U YILA'AL MÁAXO'OB KUN TÁAKPAJALI'	10
a) Jala'achil jo'olintik	10
b) Máaxo'ob kun k'áatchi'itbil	10
c) Mola'ayil kun ilik u beeta'al	10
d) Mola'ayil ku ilik u beeta'al tu beel	11
e) U Mola'ayil ku ilik u beeta'al jok'a'an ich jejeláas mola'ayilo'ob	11
f) Kanan ilajo'ob	11
V. BIX KU ÚUCHUL LE K'ÁATCHI'ILA'	11
a) Meyajilo'ob yéetel Táanil Mokt'aano'ob	11
b) U súutukil ts'aaj ojéelalil	12
c) U k'iinilo'ob u tsikbalt'anta'al	14
d) U k'iinilo'ob K'áatchi'	14
e) U k'iinilo'ob u ch'a'ajo'olta'al yéetel u p'isjaajkúunta'al.	15
f) Uláak' bix u k'a'amal tuukulil meyajo'ob yéetel bix je'el u beeta'alo'obe'.	16
VI. ULÁAK' BA'ALO'OB K'A'ANA'AN U TS'ATÁANTA'AL	19
a) U ju'unilo'ob yéetel u líik'sa'alo'ob	16
b) jsutt'aano'ob	16
VII. TAAK'INIL MEYAJ	16
VIII. MÁAXO'OB KUN TS'ÁAJIK BA'ALO'OB OJÉELTBIL	16

I. OKSAJT'AAN

U Noj Jala'achil Méxicoe' ku ka'a táan óoltik u mokt'aan uti'al ka u jets' jump'éel túumben bisajbáajil yéetel u máasewáal kaajilo'ob México, ka'alikil u k'am óolta'al yéetel u chíimpolta'al u nojbe'en páajtalilo'ob.

Le máasewáal k'áatchi'iló' jump'éel nojbe'en páajtalil táanilbe'en u ka'aj te' nojlu'um yéetel te' táanxelnojlu'um páajtalilo'. Bey túun xano', jump'éel u kuuch U Noj Jala'achilil México jach táaj k'ambe'en ti' yéetel ma' u béeytal u máansik ti' u yaanal, je'el bix jets'a'anil te' tu Yáax yéetel te' tu 133 jatsts'iibil U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo' (CPEUM); tu jatsts'iibili'ob 1, 6 yéetel 7 ti' U K'axt'aanil 169 ti' U Múuch'kabil Nojlu'umil tu Yóok'olal Meyaj (OIT) yaan ba'ax u yil yéetel Máasewáal Kaajo'ob yéetel Mejen Ch'iibalil Kaajo'ob yaan te' Jáalk'abil Nojlu'umo'obo'; bey xan tu jatsts'iibili'ob 3, 19 yéetel 32 ti' U K'a'ayt'aanil ti' U Múuch'kabil Nojlu'umo'ob tu yóok'olal u Páajtalilo'ob le Máasewáal Kaajo'obo' (DNUDPI).

Le páajtalila' ku táan óoltik ka táakpajak le máasewáal kaajo'obo' lekéen ch'a'abak t'aan tu yóok'olal le ba'alo'ob ku béeytal u beetiko'ob k'aas ti' u kuxtalo'obe'. Je'el bix u ya'alik le táanxelnojlu'um jets'taanilo'obo', lekéen yanak bin jump'éel nojbe'en kux óolal te' lu'umo'obo', te' k'áaxo'obo' yéetel ti' tuláakal ba'ax kuxa'ané'; tu kuxtal yóok'olkaab; ti' u meyajtsilo'ob, ti' u kux óolal yéetel ti' bix u nu'ukbesik u kuxtal le máasewáal kaajo'obo', le k'áatchi'iló' ku suut bey jach k'a'abete' yéetel ku jéets'el bey jump'éel k'ambe'en nu'ukul uti'al ka kanáanta'ak tu túulisil u ch'iibalil, bix u kuxtal yéetel u náajal ich kaaj, yéetel u meyajtsil le máasewáal kaajo'obo', ka'alikil u ch'a'abal bey jump'éel u beejil uti'al ka táan óolta'ak ti' le kaajo'obo', u páajtalilo'ob uti'al ka jáalk'ab tuukulnako'ob yéetel ma' u jáawal u kuxtalo'ob bey kuxa'an kaaje'.

Bey túun xano', ti' le uláak' súutkuxtalo'ob tu'ux ka yanak jump'éel ma' nojbe'en kux óolale', le k'áatchi'iló' ku suut bey jump'éel yéeybal nu'ukbesajil uti'al ka kaxta'ak a'almaj ch'a'at'taanilo'ob bey paatalo'ob yéetel le kuxtal táan u yúuchulo'.

Tu yóok'ol le je'elo', ts'o'ok u ch'a' óolta'al bey k'a'ana'an ka beeta'ak jump'éel u meeyjulil k'áatchi' ti' tuláakal máak, bey yáax ts'aaja'an ojéelbil yéetel tsola'an ti' u máasewáal kaajilo'ob Maayáaj, Tseltal, Ch'ool, Tsotsil yéetel uláak'o'ob yaan tu péetlu'umilo'ob Chiapas, Tabasco, Campeche, Yucatán yéetel Quintana Roo, uti'al ka u ts'áajo'ob k'aj óoltbil uláak' t'aano'ob tu yóok'olal u tuukulil ka máak'anta'ak u patjo'ol nojmeyajil "Maayáaj Tsíimin K'ák".

SEGOB
SECRETARÍA DE GOBERNACIÓN

FONATUR

INPI
INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

2019
AÑO DEL CUMPLEAÑOS DEL HÉROE
EMILIANO ZAPATA

Te' tu meeyjulil le k'áatchi'il ku tso'olol te' tsolbests'iiba', ts'o'ok u ch'a' óolta'ale' 95% ti' tuláakal tu'ux kun máak'antbil le nojmeyajo', yaan u beetchajal tu yóok'ol tu'ux ku yáalkab le tsíimin k'áak' tak bejla' k'iine' yéetel tu tséel le nojbeejo'ob nojlu'umil u ka'ajo'obo', le kun beetik ma' u beeta'al k'aa's ti' u lu'umilo'ob, ti' u k'áaxilo'ob yéetel ti' tuláakal ba'ax kuxa'an tu báak' jáal le kaajo'obo', tu yóok'olal le je'elo', ku ts'a'abal k'aj óoltbil jump'éel k'áatchi'il kun úuchul te' Péetkaaj Múuch'tambalilo'obo', tu'ux yéetel páak'te' yéetel uláak' kaajo'obe' ka'alikil u ch'a' óolta'al u jejeláas meyajtsilo'obe', ka u ts'áajo'ob ojéeltil uláak' t'aano'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetel le nojmeyaj táan u k'áatchi'ita'alo', yéetel xan wa ka béeychajake', ka u ya'alo'ob bix je'el u béeytal u táakpajalo'ob uti'al ka máak'anta'ake', yéetel bix kun t'oxbil tuláakal ba'ax uts kun u taasej.

Bey xane', ku ts'a'abal k'aj óoltbil xane', te' tu'ux kun k'a'abetchajal ka ma'anak k'áaxo'ob wáaj ka u taals jump'éel nojbe'en kux óolal te' tu kuxtal way yóok'olkaabe', te' tu kux óolal yéetel ti' bix u nu'ukbesik u kuxtal jump'éel kaaje', yaan u máak'anta'al u meeyjulilo'ob k'áatchi' maas jeets'eltak uti'al ka yanak mokt'aano'ob yéetel u kajnáalilo'ob xan.

Kex beyo', tumen táan u bineltik jump'éel a'almajt'aan no'ojbesik le beelankil uti'al ka k'a'abetkuunsa'ak u páajtalil le k'áatchi'il way México', ku jóok'ol bey k'a'abet ka jéets'ek te' Tsolbests'iiba', le ba'axo'ob jach táaj k'a'ana'an u ch'a' óolta'al te' meeyjula', yéetel u tuukulil ka chíimpolta'ak tu beel le táanxelnojlu'um jets'taanilo'ob tu yóokolal le je'elo'; ba'ale' maas jeets'el ti' u meyaj yéetel ti' u kuuch le jala'ach mola'ayo'obo', le jo'olintiko'ob ka úuchuk le k'áatchi'ilo'.

II. U CHUUN A'ALMAJT'AANIL

Tu'ux ku ch'a'ik u muuk' le tsolbests'iiba', bey xan u meeyjulil le k'áatchi'il kun máak'antbilo', ku taal ti' le no'ojbest'aano'oba':

1. Táanxelnojlu'um a'almaj nu'ukbesajil

a) U jatsts'iibilo'ob 1, 6 yéetel 7 ti' U K'axt'aanil 169 ti' U Múuch'kabil Nojlu'umil tu Yóok'olal Meyaj yaan ba'ax u yil yéetel Máasewáal Kaajo'ob yéetel Mejen Ch'i'ibalil Kaajo'ob yaan te' Jáalk'abil Nojlu'umo'obo', tu'ux ku ts'aajitáanta'al ba'ax unaj u na'ata'al bey Máasewáal Kaajo'obe', bey xan u táaj k'a'abetil ka k'áatchi'ita'ako'ob tumen le Noj Jala'achtsilo' bey ma'ili' u jets' u t'aanil u beetik a'almajt'aano'ob yéetel jala'ach meyajo'ob tu táan kaaje'. Le a'almajt'aano'oba' ku táan óoltiko'ob:

"Jatsts'iib 6

1. Lekéen jets'meyajta'ak u no'ojbest'aanilo'ob le K'axt'aana', le noj jala'achilo'ob unaj:
a) U k'áatchi'itiko'ob le kaajo'obo', chéen xan wa u k'áato'ob, ka'alikil u k'a'abetkuunsa'al meeyjulo'ob paatal ti' u kuxtalo'ob yéetel ka táan óolta'ak u máasewáal mola'ayo'ob, lekéen u tukult u beetiko'ob a'almajt'aano'ob wáaj jala'ach meyajo'ob ku béeytal u beetik k'aas ti'obe';
...

2. Le k'áatchi'ilo'ob kun beetbil ka'alikil u jets'meyajta'al le K'axt'aana' unaj u máak'anta'al yéetel chúuka'an óolal yéetel ka ch'a' óolta'ak tu beel u kuxtal le kaajo'obo', yéetel u tuukulil ka k'uchuko'ob ti' jump'éel mokt'aan wáaj ka kaxta'ak u táan óolalo'ob tu yóok'olal le ba'axo'ob ku tukulta'alo'."

Jatsts'iib 7

1. Le kaajo'ob wa bey u k'áato'obo' unaj u yantal ti'ob u páajtalil u ch'a'iko'ob u t'aanil yéetel u jets'iko'ob le ba'axo'ob jach táaj k'a'ana'an ti'ob uti'al ka jóok'oko'ob táanil, wa tumen le je'elo' ku beetik uts ti' u kuxtalo'ob, ti' u yoksaj óolalo'ob, ti' u mola'ayo'ob yéetel ti' u tojbe'en pixantsilo'ob, bey xan ti' le k'áaxo'ob tu'ux jeets'elo'ob wáaj suuk u meyajtiko'obo', yéetel xan ka u kanáanto'ob, tak tu'ux ku béeytale', ma' u ch'a'ik u yaanal bej u náajalo'ob yéetel bix u kuxtalo'ob ich kaaj yéetel u meyajtsilo'ob. Ku ts'o'okol xane', le kaajo'obo' unaj u táakpajalo'ob tu patjo'olil, tu jets'meyajil yéetel tu p'ismeyajil le pa'atuukulo'ob yéetel le tsolmeyajo'ob ku beeta'al uti'al tuláakal Méxicoo' yéetel ti' u múuch' péetkaajilo'ob ku béeytal u taalsiko'ob waba'ax ti'ob.

2. U ma'alobkiinsa'al bix yanil u kuxtal yéetel u meyaj, bey xan tak tu'ux náaka'an u toj óolal yéetel u xook le kaajo'ob bey u k'áato'obo', ka'alikil u táakpajalo'ob yéetel u müulmeyajo'obe', k'a'ana'an u máan táanil te' pa'atuukulo'ob tu'ux ku kaxta'al ka y anak le chúuka'an náajalil te' péetkaajilo'ob tu'ux kajakbalo'obo'. Le nojmeyajo'ob maas jeets'eltak uti'al ka jóok'ok táanil u kuxtal le péetkajo'obo', unaj xan u beeta'alo'ob ka'alikil u kaxta'al ka u táakmuk'to'ob le ma'alobkiinsajilo'."

b) Láayli' ich keet jets't'aanile', u jatsts'iibilo'ob 3, 19 yéetel 32 ti' U K'a'ayt'aanil ti' U Múuch'kabil Nojlu'umo'ob tu yóok'olal u Páajtalilo'ob le Máasewáal Kaajo'obo' (DNUDPI) ku jets'iko'ob bey u kuuch le Noj Jala'achtsilo'obo' ka u yáax beeto'ob le k'áatchi'il ti' le máasewáal kaajo'obo' táanil ti' u éejento'ob jump'éel nojmeyaj ka u beet k'aas ti' u lu'umo'ob, ti' u k'áaxo'ob yéetel ti' tuláakal ba'ax kuxa'ani'. Le u 19 jatsts'iibilo' ku ya'alik:

"Jatsts'iib 19.- Le Noj Jala'achtsilo'obo' yaan u máak'antiko'ob le k'áatchi'ilo'obo' yéetel yaan u müulmeyajo'ob chúuka'an u yóolo'ob yéetel le máasewáal kaajo'ob bey u k'áato'obo', ka'alikil u táan óoltiko'ob u máasewáal mola'ayo'ob, bey ma'ilí' u ch'a' óolto'ob yéetel u jets'meyajito'ob ka beeta'ak a'almajt'aano'ob wáaj jala'ach meyajo'ob ka u beet k'aas ti'obe', yéetel u tuukulil ka kaxta'ak u táan óolal tuláakal kaaj, bey yáax ts'aaja'an ojéeltil yéetel tsola'an tu beelee"

c) U XXIII jatsts'iibil ti' le U K'a'ayt'aanil América tu yóok'olal u Páajtalilo'ob le Máasewáal Kaajo'obo', ku jets'ike' le Noj Jala'achtsilo'obo' yaan u máak'antiko'ob le k'áatchi'ilo'obo' yéetel yaan u müulmeyajo'ob chúuka'an u yóolo'ob yéetel le máasewáal kaajo'ob bey u k'áato'obo', táanil ti' u ch'a' óoltiko'ob ka beeta'ak jala'ach meyajo'ob wáaj a'almajt'aano'ob yaan ba'ax u yil yéetelo'ob xan.

d) Le K'axt'aan tu Yóok'olal le Jejela'an Kuxa'antsilo', te' tu 8 jatsts'iibilo', te' tu J kóots ts'iibilo', ku jets'ike' ka'alikil u ch'a' óolta'al le nojlu'um a'almajt'aanilo', le Noj

Jala'achtsilo' yaan u chiimpoltik, u kanáantik yéetel u yilik ma' u sa'ata'al le ba'axo'ob ojéela'ano', u túumben kux óolalo'ob yéetel le kuxtal suuk u beetik le máasewáal kaajo'obo', tu'ux ka chíkpajak u nu'uk kuxtal bey úuchben yéetel no'oja'an uti'al ka kanáanta'ak yéetel ka k'a'abetkuunsa'ak tu beel le jejela'an kuxa'antsilo' yéetel ka u táakmuk't ka jets'meyajta'ak ti' maas ya'ab kúuchilo'ob, ba'ale' yéetel u chiimpoolal yéetel u táakbesajil le máaxo'ob yaan tu k'abo'ob le ba'axo'ob ojéela'ano', le túumben kux óolalo'ob yéetel le kuxtal suuka'an beyo', yéetel xan yaan u kux óoltik ka keet t'o'oxok le áantajilo'ob kun taalbal ti'obo'.

2. Nojlu'um a'almaj nu'ukbesajil

- a) U jatsts'iibilo'ob 1°., 2°. yéetel 133 ti' U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' ku jets'iko'ob u jach k'a'ana'anil ka táan óolta'ak u nojk'axt'aanil nojlu'umilo'ob joronts'iibta'an yéetel ka' jaajkunta'an tumen U Noj Jala'achiltsil México.
- b) Tu I jatsabil ti' u 27 jatsts'iibil le Tsol A'almajt'aan tu yóok'olal u Nojlu'um Tsolmeyajil Kaajo', yéetel tu II yéetel tu V jatsabil le Belbest'aan ti' u Beelankúuchil Noj Jala'achilo'.
- c) U jatsabilo'ob 3 yéetel 4, ti' u III yéetel ti' u XXIII jatsabilo'ob, ti' U Ya'almajt'aanil ti' U Nojlu'um Mola'ayil Máasewáal Kaajo'ob, tu'ux ku je'ets'el:

"Jatsts'iib 3. Utí'al ka u beet le ba'axo'ob ku kaxtik le Mola'ayo', ku k'am óolta'ak le máasewáal kaajo'ob yéetel le afromexicanoso' bey u kuxa'an yuumilo'ob le táankaaj páajtalilo'; ka'alikil u k'a'abetkuunsik u ya'almaj kux óolalil "máasewáal kaajo'ob" je'el bix jets'a'anil te' tu 2°. jatsts'iibil le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoo' yéetel te' táanxelnojlu'um k'axt'aanilo'ob yaan ba'ax u yilo'ob yéetelo'.

...
Jatsts'iib 4. Utí'al ka u beet ba'ax u ka'aje', le Mola'ayo' yaan u yantal ti' le páajtalilo'oba' yéetel le meyajilo'oba':

...
III. U táakmuk'tik, u chiimpoltik, u kanáantik yéetel u táan óoltik ka k'am óolta'ak tu beel yéetel ka k'a'abetkuunsa'ak u páajtalilo'ob le máasewáal kaajo'obo' ... k'am óolta'an te' tu Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' yéetel te' a'almaj táanxelnojlu'um k'axt'aanilo'ob tu'ux táakpaja'an le nojlu'umilo'. Utí'al ka úuchuk le je'elo', unaj u je'ets'el jump'él tsikbal ch'a'an u t'aanil yéetel tu'ux ka wóol táakpajak le máasewáal kaajo'obo' ..., bey u kuxa'an yuumilo'ob le táankaaj páajtalilo', ka'alikil u yúuchul ichil paaklan tsikbe'enil yéetel keekunajil, utí'al ka k'axmeyajta'ak yéetel ka máak'anta'ak múuch' meyajo'ob jeets'el ichil le chúuka'an óolalilo';

...
XXIII. Letí' kun u beet u mola'ayil jo'olintik u meeyulilo'ob le k'áatchi'il ti' tuláakal máak, bey yáax ts'aaja'an ojéelbil yéetel tsola'an tu beeble', le je'el ba'axak k'iin lekéen tukulta'ak u beeta'al a'almajt'aano'ob yéetel jala'ach meyajilo'ob líik'ul tu k'ab u noj jala'achil Méxicoe', wa tumen ku yila'al je'el u béeytal u beetik k'aas ti' u páajtalilo'ob le kaajo'ob beyo';
..."

III. BA'AXTEN KUN BEETBIL

Le Maayáaj Tsíimin K'áak'o' ku ts'a'abal k'aj óoltbil te' tu Nojlu'um Pa'atuukulil Mu'uk'a'an Kuxtal 2019-2024o', bey jump'éel nojbe'en meyajnaal kúuchil kun u taals chúuka'an náajalil ti' u kuxtal kaaj lekéen máanak tu péetlu'umilo'ob Chiapas, Tabasco, Campeche, Yucatán yéetel Quintana Roo, ka'alikil u kaxta'al ka táakpajak u noojol lak'in lu'umil México yéetel U Nojpéetlu'umil Yucatán.

Ka'alikil u ch'a' óolta'al le ba'axo'ob ts'o'ok u xokik CONEVAL yéetel INEGIe', le péetkaajo'ob yaan te' tu noojol lak'nil Méxicoo' ku ye'esiko'ob ya'ab máak ma' u yojel xook yéetel ts'íibi', ya'ab u kíimil mejen paalali', ya'ab xlóok'bayan ku jáan yo'onta'alo'obi', wiiniko'ob ma' u náajaltiko'ob le buka'aj taak'in k'a'abet utí'al ka yanak le ma'alob kuxtalo' yéetel ya'ab máak paachilkuunta'ano'ob, kux óolal ku sen talantal te' máasewáal kaajo'ob tu'ux maas ya'abo'ob te' tu Péetlu'umilo'ob: Yucatáno' (65.4%), Campeche (44.5%), Quintana Roo (44.4%), Chiapas (36.1%) yéetel Tabasco (25.7%).

Kúulpach ti' tuláakal le je'elo', te' tu noojol lak'nil México yéetel te' tu nojpéetlu'umil Yucatáno', láayli' ts'aka'an u yúuchben meyajtsilil yéetel u kuxa'an yóok'olkaabil le kaajo'ob yaan te' tu jáal le k'ák'nabo'obo' yéetel te' ichil le nojk'áaxo'obo', le unaj u k'a'abetkuunsa'alo'ob ichil jump'éel tojbe'en kuxtalilo'.

Le beetike', u patjo'olta'al yéetel u máak'anta'al "U Nojbe'en Meyajil le Maayáaj Tsíimin K'áak'o'", ku ch'a' óolta'al bey jump'éel nojpa'ajo'olil yaan u nojbe'en tuukulil ti' ka u yil u líik'il u chúuka'an kuxtal le kaajo'ob yaan tu noojol lak'nil Méxicoo' yéetel tu nojpéetlu'umil Yucatán, ka'alikil u táan óolta'al le tojbejilo'oba': u no'ja'an meyajta'al lu'um, u kanáanta'al u kuxtal yóok'olkaab, u páajtalil tuláakal máak u k'amik áantajil ti' taak'in, u ma'alob kuxtalil kaaj yéetel u kanáanta'al le úuchben ba'alo'ob p'ata'an ti' le máasewáal kaajo'obo' yéetel xan u yúuchben kux óolal le kaajo'ob yaan te' kúuchilo'obo'.

U patjo'olta'al, u táakmuk'ta'al yéetel u máak'anta'ale', unaj u ts'íibta'al te' tu meeyjulil le nojlu'um jelbesajilo', tu'ux ts'o'ok u ch'a'ik u t'aanil U Noj Jala'achil Méxicoe', le máasewáal kaajo'ob bino' ka suutnako'ob bey u nojbe'en táan óolal le táankaaj almejenilo' yéetel ti' le nojmeyajo'ob jach k'a'ana'an u beeta'alo'obo'. U yoksaj óolal U Noj Jala'achil Méxicoe', ku k'áatik ka wa'akunta'ak le nojmeyajo'ob te' tu kuxa'an tuukulo'ob yéetel te' tu jejeláas meyajtsilo'ob le kaajo'ob beyo'. U tuukulile' ka k'uchuk le ma'alob kuxtalil te' máasewáal kaajo'obo' yéetel ka jóok'ok táanil u nojlu'umil México ka'alikil u jach chíimpolta'al u nojbe'en páajtalilo'ob yéetel ka keet t'o'oxok le áantajilo'ob kun u taaso'.

Bey túuno', ku tukulta'al bey jach táaj nojbe'en ka je'ets'ek jump'él u súutukil tsikbal yéetel k'áatchi' yéetel le máasewáal kaajo'ob yaan te' kúuchilo'ob tu'ux kun k'uchul u méek'tanil le nojmeyajo', yéetel u tuukulil ka táakbesa'ak bix u táan óoltiko'ob yóok'olkaab yéetel u jejeláas meyajtsilo'ob, ka'alikil xan u patjo'olta'al bix kun táakpajal u kajnáalilo'ob tu beelal yéetel ich chúuka'an óolalil, yéetel bix kun keet t'oxbil le áantajilo'ob kun u taaso'.

IV. U MEYAJIL K'ÁATCHI'IL

1. U CHUUNTUUUKULIL BEELINTIKO'OB

U meyajil u k'áatchi'itajil u táan kaaj bey yáax ts'aba'an ojéeltbil, ich jáalk'abil, yéetel ich k'aj óolalil tu yóok'olal u "Patjo'ol meyajil maayáaj ts'iimin k'áak", lela' yaan u beetchajal beya':

a) Jáalk'ab tuukulil

Je'el bix u ya'alik le 3 jatsts'iibil ti' le DNUDPlO' yéetel u 2 jatsts'iibil le CPEUMo', le jáalk'abil tuukulilo' jump'él páajtalil yaan ti' le máasewáal kaajo'obo' uti'al u jáalk'ab tukultiko'ob bix u almejen tuukulo'ob yéetel ba'ax bejil k'a'abéet u bisik uti'al u nakpachtik u mu'uk'a'annáajalil, u mu'uk'a'ankuxtalil u kaaj yéetel ti' mu'uk'a'ankúunsik u meyajtsil. Yéetel túun lelo'oba', le jáalk'abil tuukulo' jump'él bej e'esik bix u bisikubáaj le máasewáal kaajo'ob yéetel le méek'tankaajo'obo', le péetlu'umo'obo' yéetel u noj lu'umo'ob, le u ts'ooko'oba' k'a'abet u tak'ikubáajo'ob ti' u kucho'ob u k'anmajo' uti'al u béeytal u k'a'abéetkuunsa'al le páajtalila'.

Le je'el túuna' ku chíimpalta'al yéetel u ts'ook u t'aan u noj jala'achil México, tu'ux kun k'áatchi'itbil le kaajo'ob yéetel le máasewáal kaajo'ob tu'ux ku k'áatal le meyaja', yéetel túun lela' ma' chéen kun táakpajalo'ob uti'al le ch'a'at'aanilo', te'ela' táan u yila'al u kaxta'al mokt'aano'ob áantik le kaajo'ob ku k'áatchi'itbilo'.

b) Táakpajalil

Le chuuntuukulil je'ela' ka'ap'éel bix k'a'abéet u na'ata'al. Yáax jump'éele' u táakpajal le lu'umkabilo'ob ich u meyajil u tats' t'aan kaaj ich yéeybalil, bey u chuun ti' jump'él no'oja'an kaaj yéeybaljala'achile' tu'ux ka u táan óolt u táakpajal lu'unkabil uti'al u ch'a'at'aanil jejeláas ba'alo'ob tu yóok'olal kaaj ba'almeyajil tu'ux yaan ba'al u yil yéetelo'ob. Uláak'e', tu yóok'olal le kaajo'ob yéetel le máasewáal kaajo'ob tu'ux je'el u yúuchul k'as ti'e', u chúuka'anil u meyajil le páajtalila' yaan u yantal yéetel jump'él beelankilmeyaj jach tu yóok'olal u k'áatchi'itajil ich jáalk'abil, a'ala'an táanil yéetel ich k'aj

óolalil lela' yéetel jump'éel tsikbal tu yéetel le Péetlu'umilo' yéetel le máasewáal kaajo'obo' lela' tu yóok'olal u k'uchulo'ob ti' le mokt'aan ku kaxta'alo'. Ti' le u ts'ooka', jump'éel múuch' páajtalil yaan ti' le máasewáal kaaj u k'áatchi'ita'alo' tu'ux ku k'aj óolta'al u táakpajal u k'a'abéetkuns u páajtalil lu'unkabil jujuntúulil.

c) Uts óolil

U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'ume' ku k'áat óoltike' le uts óolo' jump'éel chuuntuukul "xche' beetik ti' tuláakal máak u yilik jump'éelili' tsikbe'enil yéetel alab óolalil, tojmeyajil ti' le ku ya'ala'al *trafico jurídico*, lela', tak lekéen k'a'abéetkuunsa'ak jump'éel páajtalil bey xan lekéen chíimpolta'ak jump'éel ka'aka'ajil".

Uláak' a'almajt'aanilo'ob je'el bix le u mola'ayil pets'meyajil ti' le OIT yéetel ti' le Mola'ayil ti' Máaxo'ob jach u yojel u Meyajto'ob le Mokt'aano'ob yéetel Tsolxikino'ob (CEACR) ti' u kanan ilajil máakil tu yóok'olal le Mokt'aan 169 ti' le OIT ti' u noj jala'achil Bolivia, tu jets'aje' le uts óolilo' ku táchan óoltik jump'éel no'oja'an tsikbal ichil tu ka'ajaatsil. Bey xane' U Yóoxxaatsil Mola'ayil ti' le OIT, úuch u xak'altik bix úuch u chíimpolta'al le mokt'aan 169 tumen U Noj Lu'umil Guatimalao', tu ts'áaj k'aj óolbil u k'a'abetil u yaantal jets' óolal tu yéetel le máasewáal kaajo'obo' utí'al u béeytal u yaantal jump'éel tsikbal yéetel uts óolil.

Tí' le ba'axo'ob ts'o'ok u ya'ala'ala', táchan u na'ata'al uts óolil bey u beeta'al jump'éel túumben bix je'el u béeytal u yúuchul tsikbal yéetel jets' óolal, u k'e'exel le ba'alo'ob tu'ux ku yúuchul tuus, took yéetel u ma' ma'alob bisikubáajil yéetel kaaj, tsikbe'enil yéetel u tsikbe'enil tu ka'ajaatsilo'ob.

d) Paaklankeekuktalil

Ku beetik u ch'a'abal jejeláas tuukulo'ob ku yila'al táakpaja'ano'ob tu yóok'olal u tsikbalil le k'áatchi'ilo', tu yóok'olal, waba'ax k'a'abet ti' kaaj yéetel xan ti' le mejen kaajo'ob je'el u béeytal u bisik K'aas ti'o' yéetel u tuukulil u liik'sa'al u yóolo'ob wa ka táakbesa'ako'ob ichil u meyajta'al le patjo'olila'.

Le noj lu'umila' ku yilik u k'a'abéetil u k'aj óoltik yéetel u na'atik le ba'axo'ob k'a'abet yéetel ba'ax talamilo'ob yaan ti' le mejen kaaj ku k'áatchi'itbilo', yéetel túun le je'elo'oba', u k'amik le mokt'aanilo'ob yaan ba'ax u yilik yéetel ba'ax ku kaxtiko', k'a'abet ti'o' yéetel jach tu yóok'olal meyajtsil, yéetel u yila'al maantats' u kanáanta'al u k'a'ana'an páajtalilo'ob, je'el bix u jets'majil U Noj Kúuchilil P'is Óolal ti' Yéeybal ti' U Nojpáajtalil u P'is Óolalil Nojlu'um, úuch u ya'алик jump'éel bix u meyajil ich paaklankeekuktalil k'a'abet u kanáantik u múuch' páajtalilo'ob le kaajo'obo'.

e) Tu yóok'olal kaaj wa múuch'kabil

Le u yóok'olal kaajo' ku na'ata'al bey jump'éel tuukul, u tuukul meyajtsil yéetel ba'ax ku beetik le máasewáal kaajo'obo' tu'ux u chíikulile' letí' le múuch'ilo'. Ti' le chíikulila' ku

SEGOB
SECRETARÍA DE GOBERNACIÓN

FONATUR

INPI
INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

2019
ANIVERSARIO DEL DÍA
DE LOS CAÍDOS EN LA GUERRA
EMILIANO ZAPATA

no'oxtik u mola'ay kaajo'ob, náajaliltaak'in, meyajtsilil, almejenil yéetel a'almajilo'ob jets' óoltik u kuxtalil le kaajo'. Yéetel túun le tuukul je'ela', ichil u meyajil le k'aatchi'il'yaan u yila'al u kanáanta'al yéetel u chíimpolta'al le ba'ax ku ya'alik le kaajo'ob táakpaja'ano'obo', yéetel xane' le mokt'aano'ob kun yantalo' yaan u mu'uk'a'ankuunsik u bisikubáaj le mejen kaajo'obo'.

f) Keetil ichil ko'olelo'ob yéetel xiibo'ob

Ichil le chuuntuukula', k'a'abet u yila'al bix u táakbesa'al le máasewáal ko'olelo'obo'. Utí'al túun lelo', yaan u keet páayt'anta'alo'ob xiibo'ob yéetel ko'olelo'ob, je'el bix suukil u meentiko'ob le mejen kaajo'ob ku tukulta'al je'el u taasik k'asasil ti'ob le meyajila'. Tuláakal le máako'obo' yaan u yila'al u chíimpolta'al u páajtalilo'ob ti' u táakpajal yéetel u ts'okt'aan, lela' ma'atáan u xche' beeta'al u k'amiko'ob, yéetel maantats' yaan u kaxta'al bix u no'oja'an beeta'al yéetel u yila'al u chíimpolta'al u táakpajalo'ob ti' láaj jaatsil ichil tuláakal le meyajila'

g) No'oja'an yéetel u meyajtsilo'ob

Yéetel túun le ba'ax ku jets'ik le chuuntuukulila' u meyajil le k'aatchi'ila' k'a'abet je'el bix suukil u meentik le kaajo'ob wa máasewáal kaajo'obo', yéetel tsolbeelankil meyajtsilil yéetel ch'a' óolta'an bix suukil u ch'a'at'aanilo'ob. Le je'el túuna' u k'áat u ya'ale' yaan u ch'a' óolta'al le mejen kaajo'ob yéetel le mejen máasewáal kaajo'ob je'el bix suukil ti'obo'.

Bey túuno', utí'al u na'atpajal ba'ax le je'el bix suukil ti' meyajtsilo', le mola'aya' ku tukultike' chéen utí'al lela', k'a'abéet u páajtalil u yúuchul le meyaja' ich u t'aan le kaajo' ka béeyak túun u yúuchul le ch'a'atuukulil ichilo'obo' (yéetel múuch'táambalilo'ob), lelo'oba' ku ts'áajik u páajtalil u tsolik u tuukul yéetel bix kuxliko'ob je'ex junmúuch' máakilo'obe'.

2. BA'AX KU KAXTIK LE K'AATCHI'ILA'

Le k'aatchi'ila' yaan u tuukulil ti':

- a) U meentik jump'él no'oja'an tsikbal yéetel le kaajo'ob yéetel le máasewáal kaajo'obo' utí'al u yu'ubiko'ob ba'ax ku tukultiko'ob tu paach "U patjo'olil u beeta'al maayáaj tsíimin k'ák"'; yéetel
- b) U meenta'al k'axt'aano'ob tu yéetel le kaajo'ob yéetel le máasewáal kaajo'ob yano'ob tu bak'pachil le u kúuchilil tu'ux ku beetbil le patjo'olil meyajila', tu yóok'olal u táakpajal ti' u beetpajil le nojmeyaja', je'elbix

xan tu yóok'olal bix je'el u béeytal u paaklan keet náajalo'ob tu paach le meyajila'.

Le tu'uxo'ob ka k'uchuk tóonk'abta'al u lu'umo'ob, yéetel u sijnáal ba'alba'alilo'obe', wáaj uláak'o'ob ka u jach jelbes le kaajo' je'elbix u jets'ik U Nojlu'um Jala'achil ti' P'is Óolalo', yaan u beeta'al k'áatchi'il jach chéen ti' kaajo'ob utí'al u najmajta'al mokt'aano'ob yéetelo'ob.

3. BA'AX YÓOK'OLAL LE K'ÁATCHI'A'

Yaan u yúuchul k'áatchi'il tu yóok'olal:

U patjo'olil meyajil “Maayáaj Tsíimin K'áak” ti' ba'axo'ob yaan ba'ax u yil yéetel kaajo'ob yéetel máasewáal kaajo'ob ku k'áatchi'ita'alo'ob.

4. U YILA'AL MÁAXO'OB KUN TÁAKPAJALI'

a) Jala'achil jo'olintik

Le máax ku jo'olintiko' leti' U Noj Jala'achil México ba'ale' yéetel u meyaj Fondo Nacional de Fomento al Turismo FONATUR, mola'ayil jo'olintik u beeta'al u patjo'ol meyajil “Maayáaj Tsíimin K'áak”.

b) Máaxo'ob ku k'áatchi'ibil

Lela' yaan u k'amiko'ob le máasewáal kaajo'ob yano'ob ichil Maya, Ch'ol, Tseltal, Tsotsil yéetel uláak'o'ob, ti ' u péetlu'umilo'ob Chiapas, Tabasco, Campeche, Yucatán yéetel Quintana Roo, yano'ob tu'ux ku máan u meyajil “U Patjo'ol Meyajil Maayáaj Tsíimin K'áak”

c) Mola'ayil kun ilik u beeta'al

Je'elbix u jets'ik u 4 jatsts'iibil, XXIII jatsabil ti' u A'almajt'aanil úuch u beeta'al U Noj Mola'ayil ti' Máasewáal Kaajo'ob, le Mola'aya' leti' kun ilik u beeta'al, máax ku láak'intik yéetel ku áantik ichil u meyajil le k'áatchi'ilo'.

d) Mola'ayil ku ilik u beeta'al tu beel

Lekéen k'a'abetchajak u yila'al wa tu beel u bin u tso'olol bix kun beetbil jump'éel k'áatchi'ile', beyxan utí'al u yaantal jump'éel tsikbalil yéetel u yila'al je'elba'axak beetik ma' u páajtal u k'a'abeetkuunsa'al le páajtalil je'el tumen le kaajo'ob ku k'áatchi'itbilo',

yaan u p'aatal tu kuuch U Áantaj Beelal Kúuchilil ti' u Jóok'sa'al Táanil u Tsikbe'enil Kaaj yéetel Ba'alo'ob yaan ba'ax u yil yéetel Oksajk'ujil ti' u Beelal kúuchil Jala'ach.

e) U Mola'ayil ku ilik u beeta'al jok'a'an ich jejeláas mola'ayilo'ob

Yaan u táakpajal jo'olpóopilo'ob ku taalo'ob ti' u mola'ayilo'ob jala'ach, tumen yaan a'almajt'aanil muuk' ti', ku meyaj yéetel máasewáal kaajo'ob yéetel mejen kaajo'ob, leti'ob ku ts'áajik u nu'ukbest'aanil k'a'ana'an ti'ob wáaj le kun u k'áat le máaxo'ob ku k'áatchi'ita'alo'obo'.

Máaxo'ob ku yantal ichil le mola'ayila': U Mola'ayil sijnáalil yéetel Sijnáalil ba'alba'alil (SEMARNAT), U Mola'ayil U Jóok'sa'al Táanil Meyajilk'áaxil Lu'um yéetel Noj Kaaj (SEDATU), U Mola'ayil Kaaj ti' Xookil (SEP), U Mola'ayil Tojbe'en Kuxtalil (SEBIEN), U Mola'ayil Tooj Óolal (SS), U Mola'ayil Meyajilk'áax yéetel U Jóok'ol Táanil Mejen Kaaj (SADER), U Mola'ayil Meyajtsilil (CULTURA), U Mola'ail Xiimbalil (SECTUR), U Mola'ayil Muuk'il (SENER), U Mola'ayil Náajalil (SE), U Nojlu'um Mola'ayil ja' (CONAGUA), U Nojlu'um Mola'ayil U Kuxtal Wiinik yéetel K'ajla'ayil (INAH), U Mola'ayil u Meyajilk'áax (PA), U Mola'ayil u Kanáanta'al Sijnáalil (PROFEPA), U Nojlu'um Mola'ayil Sakléembalcháak (CFE), U Mexicano Mola'ayil u Ti'alinta'al Íits'atmeyajil (IMPI) yéetel U Tsolk'aaba'il Meyajilk'áax (RAN), yéetel uláak'o'ob.

f) Kanan ilajo'ob

Je'el u béeytal u táakpajal bey kanan ilajo'ob le máako'obo', múuch'kabilo'ob yéetel mola'ayo'ob, yano'ob wey nojlu'ume' yéetel táanxel lu'umilo'ob u yojelo'ob yéetel u meyajtmajo'ob ba'alo'ob je'elbix le ku taal u meyajtik le k'áatchi'ila' yéetel xan wáaj yaan maas uts meyajil yaan ba'ax u yil yéetel le máasewáal kaaj tu'ux kun úuchulo', máaxo'ob k'a'abet u ts'áajiko'ob u yojéelt le máaxo'ob jo'olintiko', líik'ul u ts'a'abal k'aj óoltbil le páayt'aan ti' le Nojlu'um Jala'ach Ts'alabil wáaj *Diario Oficial de la Federación*.

V. BIX KU ÚUCHUL LE K'ÁATCHI'ILA'

I. Meyajilo'ob yéetel Táanil Mokt'aano'ob

Utí'al u beeta'al u tsolbejil k'áatchi' yéetel u xuul u ts'a'abal u páajtalil tu beel u tsikbalil yéetel naats' ti' le mejen kaajo'ob kun k'áatchi'itbilo', ts'oka'an u jóok'sa'al 15 u p'éelal péetkaajilo'ob tu'ux kun beetbil le Asambleas Regionales Consultivas wáaj u Múuch'táambalil le K'áatchi' ichil le Péetkaajo'obo', yaan u beeta'al yéetel le Jala'ach K'aj Óolalil yaan ti' le méek'tankaajo'obo' yéetel ti' le máasewáal kaajo'ob yaan tu'ux kun máan le u tuukulil Nojmeyajo'.

SEGOB
SECRETARÍA DE GOBERNACIÓN

FONATUR

INPI
INSTITUTO NACIONAL
DE LOS PUEBLOS
INDÍGENAS

2019
AÑO DEL CAUDILLO DEL PUEBLO
EMILIANO ZAPATA

Beeyxane' le jala'achil yaan u ka'aka'ajile', mola'ayil kun ilik u beeta'al tu beel yéetel mola'ayil kun ilik u beeta'ale', tu múul beetajo'ob le u Tsolbel'taanil ich jáalk'abil, yáax táanil yéetel ojéelta'an k'áatchi'il, le je'ela' ku taasik u k'a'ana'an p'ist'aanilo'ob yéetel u chuunt'aanilo'ob, k'a'ana'an u chíimpoolta'al ichil tuláakal u meyajil.

I. U súutukil ts'aaj ojéelalil

Tu k'iinil lekéen ts'a'abak k'aj óoltbil le páayt'aanil ti' u Nojlu'um Jala'ach Ts'alabil wáaj *Diario Oficial de la Federaciono'* le jala'ach yaan u ka'aka'ajil ti' yéetel le mola'ayil kun ilik u beeta'alo', yaan u máansiko'ob ti' tuláakal kúuchilo'ob ku ts'áaj ojéelalo'ob yéetel ts'áaj k'aj óolal, le nu'ukbest'aanil yaan tu yóok'olal le tuukulil meyaj ti' le máasewáal kaajo'ob kun k'áatchi'itbilo'.

Beeyxane' yaan u beeta'al **15 Múuch'táambalil Péetkaaj Ts'áaj ojéelalil tu k'iinilo'ob 29 yéetel 30 ti' noviembre tu ja'abil 2019**, yaan u káajalo'ob 9:00 ja'atskab k'iin ti' le kaajo'ob ku tsolbil maas táanila'

Le ts'áaj ojéelal kun a'albilo', k'a'ana'an u ts'atáantik le ba'alo'ob je'ela':

- i. U xuul u tuukulilo'ob u meyajil k'áatchi'il, yéetel u tsolbeelmeyajil le Péetkaaj Múuch'táambalil ti' k'áatchi'ilo'.
- ii. Ts'aaj ojéelil tu yóok'olal: bix kun beetbil, taak'innáalil, táankaajil, meyajtsil yéetel sijnáalil ti le Patjo'ol meyajil le tsíimin k'áak'o' wáaj *Proyecto de tren Mayao'*; yéetel,
Yaan u k'u'ubul jump'éel u taats' kóonts'íibil le nojmeyajil ku ya'ala'alo';

Le máasewáal kaajo'ob kun k'áatchi'itbilo' yaan u yantal u páajtalil ti'ob u k'áatiko'ob uláak' ba'alo'ob je'en ba'axk'iin ka'alik u beeta'al le k'áatchi'o'. Yéetele' tuláakal le jala'ach kúuchililo'obo' yaan u ye'esiko'ob ts'áaj ojéelalil, je'ebix ts'aba'anil u muuk'il ti'obe'.

Le péetkaaj múuch'táambalilo'ob ti' ts'áaj ojéelalilo' yaan u beeta'al ti' le k'iino'ob yéetel le kúuchililo'oba':

PÉETKAAJ MUCH'TÁAMBALIL TS'ÁAJ OJÉELALIL			
Tu péetlu'umil	Tu kaajil	Ti' u máasewáal kaajilo'ob	U beeta'al u ts'áaj ojéelalil

PÉETKAAJ MUCH'TÁAMBALIL TS'ÁAJ OJÉELALIL			
Tu péetlu'umil	Tu kaajil	Tí' u máasewáal kaajilo'ob	U beeta'al u ts'áaj ojéelalil
Chiapas	Palenque, Palenque	Ch'ol yéetel Tseltal.	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Tabasco	Tenosique, Tenosique	Tseltal, Ch'ol yéetel Tsotsil.	30 de noviembre de 2019 30 tí' noviembre tí' 2019
Campeche	Xpujil, Calakmul	Maya Peninsular yéetel Ch'ol.	30 de noviembre de 2019 30 tí' noviembre tí' 2019
Campeche	Don Samuel, Escárcega	Maya Peninsular	30 de noviembre de 2019 30 tí' noviembre tí' 2019
Campeche	Felipe Carrillo Puerto, Champotón	Maya Peninsular	30 de noviembre de 2019 30 tí' noviembre tí' 2019
Campeche	Tenabo, Tenabo	Maya Peninsular	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Yucatán	Pisté, Tinum	Maya Peninsular	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Yucatán	Chichimilá, Chichimilá	Maya Peninsular	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Yucatán	Tunkás, Tunkás,	Maya Peninsular	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Yucatán	Tixpéhual, Tixpéhual,	Maya Peninsular	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Yucatán	Maxcanú, Maxcanú	Maya Peninsular	29 de noviembre de 2019 29 tí' noviembre tí' 2019
Quintana Roo	Reforma, Bacalar	Maya Peninsular	30 de noviembre de 2019 30 tí' noviembre tí' 2019

PÉETKAAJ MUCH'TÁAMBALIL TS'ÁAJ OJÉELALIL			
Tu péetlu'umil	Tu kaajil	Tí' u máasewáal kaajilo'ob	U beeta'al u ts'áaj ojéelalil
Quintana Roo	Xul-há, Othón P. Blanco	Maya Peninsular	30 de noviembre de 2019 30 ti' noviembre ti' 2019
Quintana Roo	X- Hazil Sur, Felipe Carrillo Puerto	Maya Peninsular	30 de noviembre de 2019 30 ti' noviembre ti' 2019
Quintana Roo	Cobá, Tulum	Maya Peninsular	30 de noviembre de 2019 30 ti' noviembre ti' 2019

c) U k'iinilo'ob u tsikbalt'anta'al

Lekéen ts'o'okok le Péetkaaj Much'táambalo'ob ti' Ts'áaj Ojéelalilo'obo', yaan u ya'ala'al ka káajak u k'iinilo'ob u tsikbalt'anta'al. Te' k'iino'ob je'ela' u jo'olpóopilo'ob le máasewáal kaajo'obo' je'el u páajtal u beetiko'ob mola'ayt'aanilob wáaj much'táambalo'ob ichilubáajo'obe' tu yóok'olal u paaklan tsikbaltiko'ob le ts'áaj ojéelalil tu k'amajo'obo' yéetel u ya'alik u tuukulo'ob, tsolnu'uko'ob wáaj nojbe'en tuukulo'ob tu yóok'olal u Patjo'ol meyajil Tsíimin K'ákak.

d) U k'iinilo'ob k'áatchi'

U k'iinilo'ob káatchi'e' yaan u beeta'al yéetel 15 Péetkaaj Much'táambalil K'áatchi'il, yaan u beeta'al 14 yéetel 15 ti' diciembre ti' le ja'abila', 9:00 ja'atskab k'iin kéen káajak.

Tí' le k'iinilo'ob je'ela' le jala'ach yaan u ka'aka'ajil ti' le Nojmeyajila', yaan u beetik jump'éel tsikbal yéetel le máasewáal kaajo'ob ku k'áatchi'ita'alo'obo', yéetel u xuul u tuukulil u ya'aliko'ob ba'ax ku tukultiko'ob, u tsolnu'uko'ob wáaj u nojbe'en tuukulo'ob, wáaj u jets'iko'ob ch'a'at'aanilo'ob k'a'ana'antak.

Le tuukulo'ob, tsolxikino'ob yéetel ch'a'at'aano'obo' yaan u ts'íibta'alo'ob ti' jump'éel Acta yéetel Relatoria ti' le much'táambalo'obo' yaan xan u joronts'íibta'al tumen le máaxo'ob táakpajo'obo' yéetel u joronts'íibta'al xan tumen le jala'acho'ob yaan u ka'aka'ajil ti'obo'.

Le Péetkaaj Múuch'táambalil K'áatchi'obo' yaan u beeta'al ti' le k'iino'oba' yéetel ti' le kúuchililoso':

PÉETKAAJ MUCH'TÁAMBALIL K'ÁATCHI'			
Tu péetlu'umil	Tu kaajil	Tí' u máasewáal kaajilo'ob	U beeta'al u k'áatchi'il
Chiapas	Palenque, Palenque	Ch'ol yéetel Tseltal.	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Tabasco	Tenosique, Tenosique	Tseltal, Ch'ol yéetel Tsotsil.	15 de diciembre de 2019 15 ti' diciembre ti' 2019
Campeche	Xpujil, Calakmul	Maya Peninsular yéetel Ch'ol.	15 de diciembre de 2019 15 ti' diciembre ti' 2019
Campeche	Don Samuel, Escárcega	Maya Peninsular	15 de diciembre de 2019 15 ti' diciembre ti' 2019
Campeche	Felipe Carrillo Puerto, Champotón	Maya Peninsular	15 de diciembre de 2019 15 ti' diciembre ti' 2019
Campeche	Tenabo, Tenabo	Maya Peninsular	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Yucatán	Pisté, Tinum	Maya Peninsular	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Yucatán	Chichimilá, Chichimilá	Maya Peninsular	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Yucatán	Tunkás, Tunkás,	Maya Peninsular	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Yucatán	Tixpéhual, Tixpéhual,	Maya Peninsular	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Yucatán	Maxcanú, Maxcanú	Maya Peninsular	14 de diciembre de 2019 14 ti' diciembre ti' 2019
Quintana Roo	Reforma, Bacalar	Maya Peninsular	15 de diciembre de 2019 15 ti' diciembre ti' 2019

PÉETKAAJ MUCH'TÁAMBALIL K'ÁATCHI'			
Tu péetlu'umil	Tu kaajil	Tí' u máasewáal kaajilo'ob	U beeta'al u k'áatchi'il
Quintana Roo	Xul-há, Othón P. Blanco	Maya Peninsular	15 de diciembre de 2019 15 tí' diciembre tí' 2019
Quintana Roo	X- Hazil Sur, Felipe Carrillo Puerto	Maya Peninsular	15 de diciembre de 2019 15 tí' diciembre tí' 2019
Quintana Roo	Cobá, Tulum	Maya Peninsular	15 de diciembre de 2019 15 tí' diciembre tí' 2019

e) U k'iinilo'ob u ch'a'ajo'olta'al yéetel u p'isjaajkúunta'al.

Lekéen beeta'ak le Péetkaaj Much'táambalil K'áatchi'il wáaj Asambleas Regionales Consultivas o' k'a'abet u ts'a'abal jump'éel Mola'ay kun ilik ka beeta'ak le meyajo'obo' yéetel ka ma'alob chíimpulta'ak le ch'a'at'aano'ob beeta'ano'. LE INPI'O' leti' xan kun xak'al ilik ka chíimpulta'ak le ch'a'at'aano'ob kun beetbil ichil u meyajil le Noj K'áatchi'il o'obo'.

f) Uláak' bix u k'a'amal tuukulil meyajo'ob yéetel bix je'el u beeta'alo'obe'.

Noj jalacho'ob yéetel u jo'olpóopil le máasewáal kaajo'obo', bey xan le kajnáal máako'obil le kaajo'obo' je'el u páajtal u túuxtik ba'ax ku ya'aliko'ob, u tuukulo'ob, ba'ax u k'áato'ob, wáaj ba'ax ku ts'áajiko'ob ojéeltbil tí' le correo electrónico: derechosindigenas@inpi.gob.mx

Bey xane', je'el u páajtal u k'ubiko'ob jumpuul tu Najilo'ob u Meyajta'al yéetel tu Najilo'ob tu'ux ku Ts'atáanta'al le Máasewáal Kaajo'ob tí' le INPIO'.

VI. PREVISIONES GENERALES

a) U ju'unilo'ob yéetel u líik'sa'alo'ob.

Jala'ach jo'olpóopilo'ob, leti'ob kun beetik tuláakal u ju'unilo'ob le u meyajilo'ob k'áatchi'il kun beetbil tí' kaajo', bey xan u ts'íibtík le ch'a'at'aano'ob kun beetbil ichil le jejeláas u meyajilo'ob K'áatchi'il. Bey xane' yaan u kaxtik u beetik tuláakal u ju'unilo'ob le meyajilo'ob

kun beetbil tu yóok'olal le k'áatchi'il, je'ex (ju'uno'ob, oochelo'ob, táabsaj t'aano'ob yéetel táabsaj cha'ano'ob).

b) jsutt'aano'ob

LE INPI'O' yaan u beetik tuláakal le líik'sajbáajo'ob k'abéete' utí'al u ts'áajik jsutt'aano'ob ichil le Noj Much'táambalil k'áatchi'ilo'ob ichil le máasewáal t'aano'ob k'a'abete'.

VII. TAAK'INIL MEYAJ

Jala'ach jo'olpóopile', leti' kun ts'áajik tuláakal u máakilo'ob yéetel u taak'inil utí'al u beeta'al tu beel u meyajil K'áatchi'ilo', jach tu yóok'olal bixe' u ts'a'abal ojéelbil yéetel u t'o'oxol le Noj Payalt'aan, u beeta'al le Foros Regionales yéetel Asambleas Regionales, je'exo'ob bix kun púutbil u máakilo'ob, u ts'a'abal u janalo'ob, tu'ux kun kóojolo'ob, nu'ukulo'ob, u copiasil ju'uno'ob, ichil uláak'o'ob, je'ex kun k'a'abetchajal tu yóok'olal le meyajo' yéetel u taak'inil jets'a'ane'..

VIII. MÁAXO'OB KUN TS'ÁAJIK BA'ALO'OB OJÉELTBIL.

Uti'al u yojéelta'al uláak' ba'alo'ob yo'olal u yu'uba'al u tuukul máasewáalo'obe', je'el u páajtal yúuchul bin tu najil Jo'olpóopil máasewáal kaajo'ob ku p'áatal tu Noj Kaajil Palenque, Chiapas; Nacajuca yéetel Tenosique tu Péetlu'umil Tabasco; Calkiní, Hopelchén, X'pujil yéetel Escárcega tu Péetlu'umil Campeche; Maxcanú, Peto, Sotuta yéetel Valladolid tu Péetlu'umil Yucatán; bey xan Felipe Carrillo Puerto, Nuevo X'Can yéetel José María Morelos tu Péetlu'umil Quintana Roo; wa bey xan tu naajilo'ob tu'ux ku ts'atáanta'al Máasewáal Kajnáalilo'ob ti' tuláakal noj lu'umo'ob yéetel tu noj naajil u meyajo'ob: Correo electrónico: derechosindigenas@inpi.gob.mx. Teléfono: (55) 91 83 21 00 Ext. 7542, 7562 y 7564.

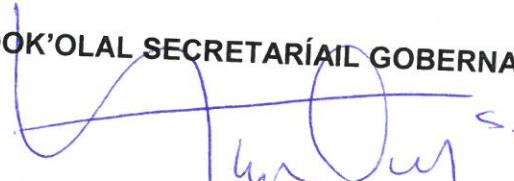
Ciudad de México; a 14 de noviembre de 2019.
Tu noj kaajil México; 14 ti' noviembre ti' 2019.

TU YÓOK'OLAL FONDO NACIONAL TI' FOMENTOIL TURISMO

**MILARDY DOUGLAS ROELIO JIMÉNEZ PONS GÓMEZ
NOJ JO'OLPÓOPIL**

TU YÓOK'OLAL SECRETARÍA IL GOBERNACIÓN

**MAESTRA DIANA ÁLVAREZ MAURY
SUBSECRETARIA TI' DESARROLLO DEMOCRÁTICO, PARTICIPACIÓN SOCIAL
YÉETEL ASUNTOS RELIGIOSOS**

**TU YÓOK'OLAL INSTITUTO NACIONALIL PUEBLOS INDÍGENAS
U NOJMOLA'AYIL MÁASEWÁAL KAAJO'OB**

**LICENCIADO ADELEO REGINO MONTES
NOJ JO'OLPÓOPIL**